

ГЕНЕЗИС НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

GENESIS OF REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF THE PROCEDURAL STATUS OF THE INVESTIGATOR IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Кисляк О.М., здобувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

У статті здійснено періодизацію генезису нормативно-правового формування процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі, передусім, виділено: звичаєвий, спадковий, козацький, імперський, радянський, сучасний. Проведений аналіз з часів Київської Русі й донині засвідчив, що вперше процесуальна діяльність слідчого в кримінальному процесі найбільш повно сформувалась до кінця XX ст., а так само, встановились межі повноважень і обов'язків осіб уповноважених на здійснення досудового розслідування. У різні періоди, слідчі (правоохоронці) вважались основними учасниками виконавчої діяльності держави.

З'ясовано, що інститут органів досудового розслідування (процесуальної та розшукової діяльності слідчих) в Україні, поступово спочатку увійшов в норми звичаєвого права, а потім, із виникненням держави та права, розвитком її правової системи, отримав законодавчу імплементацію в кримінально-процесуальних нормах. Від XIX ст. вплив засади змагальності на зміст процесуального статусу слідчого поступово розширювався, однак, у досудових стадіях радянського кримінального процесу, така фундаментальна засада законодавчо не регламентувалась, хоча на практиці фактично існувала, оскільки, підозрюваний і обвинуваченого наділявся правом на захист, яке протягом тривалого часу здійснювалося самостійно.

За останні роки, КПК України зазнавав низки змін і доповнень щодо діяльності органів досудового розслідування. Зважаючи на це, процес формування процесуального статусу слідчого в кримінальному процесі не можна вважати завершеним, що підтверджує необхідність подальшого вдосконалення та приведення у відповідність існуючим викликам та загрозам у безпековому й криміногенному секторі норм кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: слідчий, органи досудового розслідування, слідчі підрозділи, кримінальний процесуальний статус, формування, реалізація, повноваження, обов'язки, гарантії.

The article carries out a periodization of the genesis of the legal formation of the procedural status of the investigator in the criminal process, first of all, it identifies: customary, hereditary, Cossack, imperial, Soviet, modern. The conducted analysis from the time of Kievan Rus to this day showed that for the first time the procedural activity of the investigator in the criminal process was most fully formed by the end of the 20th century, as well as the limits of powers and duties of persons authorized to carry out pre-trial investigation were established. In different periods, investigators (law enforcement officers) were considered the main participants in the executive activities of the state.

It was found that the institution of pre-trial investigation bodies (procedural and investigative activities of investigators) in Ukraine, gradually first entered the norms of customary law, and then, with the emergence of the state and law, the development of its legal system, received legislative implementation in criminal procedural norms. Since the nineteenth century, the influence of the principles of adversarial nature on the content of the procedural status of the investigator gradually expanded, however, in the pre-trial stages of the Soviet criminal process, such a fundamental principle was not regulated by law, although in practice it actually existed, since the suspect and the accused had the right to defense, which for a long time was carried out independently.

In recent years, the CPC of Ukraine has undergone a number of changes and additions regarding the activities of pre-trial investigation bodies. In view of this, the process of forming the procedural status of the investigator in the criminal process cannot be considered complete, which confirms the need for further improvement and bringing into line with the existing challenges and threats in the security and criminogenic sector of the norms of criminal procedural legislation.

Key words: investigator, pre-trial investigation bodies, investigative units, criminal procedural status, formation, implementation, powers, duties, guarantees.

Постановка проблеми. У останні роки КПК України зазнав численних змін і доповнень, що стосуються діяльності органів досудового розслідування. У зв'язку з цим, процес формування процесуального статусу слідчого в кримінальному процесі не можна вважати завершеним. Це підкреслює необхідність подальшого вдосконалення та адаптації норм кримінально-процесуального законодавства до сучасних викликів і загроз у сфері безпеки та криміногенної ситуації.

Для визначення нормативно-правового забезпечення процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі» потрібно провести аналіз становлення та розвитку нормативно-правового забезпечення процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі з часів Київської Русі й донині. Він дасть можливість засвідчити, що вперше процесуальна діяльність слідчого в кримінальному процесі найбільш повно сформувалась до кінця XX ст., а так само, встановились межі повноважень і обов'язків осіб уповноважених на здійснення досудового розслідування. У різні періоди, слідчі (правоохоронці) вважались основними учасниками виконавчої діяльності держави.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі проблемні питання нормативно-правового забезпечення процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі розглянуті у працях: В. Д. Гончаренко, В. В. Землянської, О. В. Іващенко, М. В. Калатур, В. С. Кульчицького, О. О. Лисецького, О. І. Литвинчука, О. В. Макаренко, В. Г. Матвієвської, М. А. Погорельця, І. Паньонко, А. Й. Рогожина, М. Сірого, О. Ю. Татарова, В. Б. Татаренко, А. П. Ткача, С. С. Чернявського, С. І. Чернобаєва, В. Яременко та інші.

Виклад основного матеріалу. Науковий підхід як до проблем кримінального процесуального права в цілому, так і у визначенні шляхів удосконалення окремих процесуальних інститутів, передбачає звернення до історичного минулого [1, с. 7]. Значення, повноваження, обов'язки та відповідальність в діяльності слідчого визначається безпосередньо передумовами зародження кримінального процесуального права України, особливостями становлення в міру розвитку людської цивілізації та вивчення його ролі у кримінальному судочинстві. Тим паче, що в процесі гармонізації вітчизняного законодавства з європейськими нормами, стандартами не викликає сумнівів

доцільність історико-правового аналізу роботи органів досудового розслідування України, потреба у якому має місце на всіх стадіях здійснення правоохоронної реформи для забезпечення успішного досягнення її цілей та виконання завдань.

Як слушно зазначає О. Ю. Татаров, науковий підхід, як до реформування правової системи в цілому, так і при визначенні шляхів удосконалення процедури досудового провадження, передбачає звернення до історичного минулого в контексті аналізу основних етапів становлення та розвитку цього правового інституту [2, с. 11]. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне виокремити основні етапи, визначити найбільш вагомі особливості на кожному з них, з урахуванням розвитку процесуальних норм, що регулювали питання кримінального судочинства в різні часи української державності.

Перший етап в Україні (від VII-VI ст. до н.е. до XIII ст. н.е.) – *звичаєвий*, характеризується формуванням початкових (звичаєвих) елементів кримінальної процесуальної (розшукової) діяльності, пов'язаний із заснуванням грецьких міст-держав, що були розташовані на території Північного Причорномор'я (Ніконій, Тира, Борисфеніда, Ольвія, Херсонес Таврійський) та Київської Русі [3].

В означений період не існувало розмежування досудового та судового провадження, тобто, окремого інституту слідчого не було, і розслідування здійснювалося «зацікавленими» в процесі особами. Якщо в племені вчинявся тодішній злочин (кримінальне правопорушення), то сама подія розслідувалась, або особою, яка постраждала (потерпілим), або ввіреною від вождя племені, поселення, чи держави. У таких умовах не існувало практично ніяких обмежень, і зацікавлена особа могла отримати необхідні докази вини будь-яким чином, в тому числі через підкуп, погрози, залякування, або катування. Якщо кримінальне правопорушення вчинялось проти представника пануючої верхівки, то його розслідуванням безпосередньо займався вождь племені або інша довірена особа. У цьому разі початкові процесуальні (розшукові) дії відрізнялися від дій простих людей хіба що масштабом, тобто всі спроби накопичити (зібрати) докази були більш помітними для суспільства [4, с. 176; 5, с. 15].

Протягом XI – поч. XII ст. князі почали активно видавати законодавчі акти (статути), збірники законодавчих актів («Руська Правда», «Правда Ярославичів» та ін.). Таким чином, вперше звичаєве право Київської Русі було законодавчо закріплене саме у «Руській Правді», що складалася з трьох редакцій: 1) коротка «Руська Правда»; 2) розширена «Руська Правда»; 3) скорочена «Руська Правда». Цей нормативно-правовий акт містив у собі норми різних галузей права, але в першу чергу був зосереджений на нормах кримінального та процесуального права. Аналіз таких нормативних та інших джерел [6, с. 24] з досліджуваної проблеми засвідчує, що загальноприйнятими методами розшуку злочинця в ті часи були «заклич», «звід», «гоніння сліду». У ст. 77 Розширеної редакції Руської Правди було встановлено порядок здійснення гоніння сліду [7, с. 32]. Розшук злочинця проводився громадою, а не уповноваженою на те особою. Водночас привертає увагу той факт, що за посягання на життя, здоров'я та власність князя, розшукова діяльність провадилась княжою владою і княжим судом.

На думку, М. А. Погорельського, дослідження норм Руської Правди дозволяє зробити висновок, що існування таких осіб (особи, наділені повноваженнями провадити розшук) мало місце на самому початку XI ст. Вже тоді були створені посади вірника, металника, мечника та емця. Вони згадуються в статтях 1, 41, 42 Короткої редакції. Вірник відав стягненням вір, судив злочини. Металник був його помічником. Мечник – княжий дружин, який виконував окремі доручення. Він найчастіше був емцем. Емець вважався особою, яка безпосередньо розшукувала злочинця [5, с. 17;

8, с. 76;]. У свою чергу, доказування відбувалося завдяки свідченню послухів і видоків, речовим доказам, жеребам, роті (присязі), ордалям, судовим поєдинкам, особистим зізнанням. Процесу цієї доби був притаманний приватно-позовний (обвинувально-змагальний) характер [3, с. 50–51].

Другий етап – період перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського та Польського королівства (XIV–XVI ст.), отримав назву «*Снадковий*». Це надто складний період для пізнання витоків становлення та розвитку слідчої діяльності, адже в праві України діяла велика кількість нормативних джерел, які мали різне походження, неоднакову форму і відрізнялися різним змістом та історичним значенням [9, с. 23].

Основним досягненням литовсько-польської доби з питань розвитку правоохоронної діяльності є виділення процесуального права в окрему галузь та доповнення судового процесу різними процесуальними діями. Підтримання обвинувачення в суді, а також збирання та представлення доказів під час судового розгляду покладалися на позивача, який на будь-якій стадії процесу міг відмовитися від позову або обвинувачення, укласти мирову угоду або навіть помилувати злочинця [10, с. 50–51; 11, с. 186].

Третій етап – період існування Козацько-гетьманської держави (з XVI ст. по XVIII ст.) ознаменувався як «*Козацька доба*». У звичаєвому праві заporожців не існувало різниці між кримінальним і цивільним правопорушеннями. Під поняттям кримінальне правопорушення козаками розумілася шкода, заподіяна життю, здоров'ю, майну, та честі всього запорізького війська [12; 13, с. 161]. Досудове розслідування, як, власне, й інша розшукова діяльність, охорона громадського порядку, фактично здійснювали уповноважені органи державної влади [3, с. 53]. Однак, характер розслідування варіювався залежно від обстановки. Якщо протиправне діяння було вчинено під час військового походу, то розслідування практично не відбувалося – винного за наказом командира одразу страчували чи піддавали іншому тяжкому тілесному покаранню [5].

Слідчі функції були поєднані з розшуковими. Їх виконували органи загального управління (генеральний військовий суд, генеральна військова канцелярія, рада генеральної старшини, рада старшин) або ж військові посадовці – кошовий отаман, військовий суддя, старшина, полковник, гетьман, осавули, а сам процес здійснення судочинства не мав поділу на цивільне та кримінальне, а уособлював у собі поєднання двох галузей права [14, с. 116].

Четвертий етап – період перебування українських земель під владою Австрійської (Австро-Угорської) та російської імперій (з сер. XVIII ст. по поч. XX ст.) дістав назву «*Під імперською владою*».

Розслідування кримінальних справ з 1722 здійснювали спеціалізовані судові органи та наділені судовими повноваженнями місцеві органи загального управління (губернські та воєводські канцелярії), Головна поліцейська канцелярія та підлегли їй територіальні органи загальної поліції. Попереднє розслідування при цьому не відокремлювалося від судового розгляду як окрема стадія. З 1775 р. функція досудового провадження у кримінальних справах була передана повітовим органам загального управління – нижнім земським судам, а також в спеціалізовані «управи», засновані замість поліцейських канцелярій. Як зазначає М. В. Калатур, функція слідства того часу не мала своєї самостійного статусу [15, с. 56].

Аналіз Статуту кримінального судочинства, дозволив дійти висновку, що відносно процесуальної регламентації слідчих у кримінальному провадженні він був прогресивним, порівняно з попереднім законодавством. Зокрема, процесуальний статус отримав в ньому більш-менш зрозуміле та повне юридичне закріплення, якого раніше в законодавстві України цей інститут не передбачав [16].

З огляду на особливу регламентацію здійснення процесуальних дій, саме в цей час сформувалася письмово-протокольна форма ведення процесу, передусім розгляду й оцінки доказів і започаткувалась процесуальна «мова протоколу», що в подальшому закріпилась у кримінальному процесі радянського періоду [3, с. 61].

П'ятий етап – період перебування України у складі СРСР (з поч. ХХ ст. по 1991 рр.) – «Радянський». Після Жовтневої революції 1917 року, зазнали вагомих змін соціально-політичні, ідейні та правові підвалини життєдіяльності нового суспільства. Упродовж 1917-1922 рр. (період існування Української Народної Республіки, Гетьманату Скоропадського та Директорії) органи влади фактично визнали увесь масив законодавства попереднього періоду та вносили постійно зміни, пов'язані з урегулюванням діяльності військово-судових установ та їхньої компетенції [17, с. 14]. Так, у розглядуваний період відбулося докорінне перетворення існуючої судової системи, зокрема всі діючі судові установи на території України були ліквідовані, у тому числі й інститути прокурорського нагляду, слідчих, судових приставів [18, с. 120].

Першим нормативним актом, що регламентував діяльність слідчого після Статуту кримінального судочинства, став Декрет «Про суд», прийнятий 14 лютого 1919 року, яким в свою чергу було затверджено «Тимчасове положення про народні суди і революційні трибунали Української Радянської Соціалістичної Республіки». При революційних трибуналах і народних судах було засновано посади народних слідчих. Їх предмет відання співпадав з колом справ, які були підсудні відповідним судам, при яких були засновані вказані посади. Справи з органів міліції (підрозділів карного розшуку) направлялись народному слідчому, від якого залежав їх подальший рух. Припинені справи повертались органам міліції для зберігання в архіві. Слідчі, як і судді, обирались на один рік відповідними виконкомами або на зборах Ради народних депутатів і могли бути замінені достроково органами, що їх обрали. Такий порядок призначення обмежував будь-яку процесуальну самостійність слідчого, робив відповідну роботу тимчасовою, що не сприяло підвищенню професійного рівня [19, с. 50].

КПК УРСР, прийнятий в 1927 році, визначав право органів дізнання робити повне розслідування в цілому ряді злочинів, керуючись тими ж правилами, що передбачалися для проведення попереднього слідства. За визначення В. М. Савицького та О. І. Литвинчук, у компетенції слідчого залишилось для розслідування менше четверта частина усіх видів злочинів, передбачених кримінальним законом. Також у цьому КПК була закріплена повноваження слідчого щодо нагляду за органом дізнання. Таким чином слідчий був не тільки у повному організаційному і процесуальному підпорядкуванні в прокурора, але й виконував ряд його прямих посадових обов'язків.

Слід відзначити, що у воєнний період 1941–1945 рр. діяльність слідчого апарату, як і інших органів, обумовлювалась умовами воєнного стану й була спрямована, переважно, на виконання завдань оборони країни. Зокрема, істотних змін під час війни та в повоєнні роки органи досудового слідства Наркомату внутрішніх справ не зазнали, а справи про злочини проти оборони, громадського порядку й державної безпеки були передані на розгляд військовим трибуналам, у країні мали місце репресії та фальсифікація матеріалів досудового слідства. Тому період 1950-х років характеризувався намаганнями відновити, перш за все, законність у діяльності органів досудового слідства й суду.

Подальший розвиток інституту слідчих, був пов'язаний з прийняттям 25 грудня 1958 року «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік». Основи стали базою, на засадах якої в союзних республіках створили нові КПК, та сформулювали ідею єдності правоох-

ронних органів держави у боротьбі зі злочинністю: суд, прокурор, слідчий та орган дізнання були ланками одного ланцюга, пов'язані між собою спільністю завдань та основоположними принципами. На території України послідуєчий КПК було затверджено 28 грудня 1960 року, та введено в дію з 1 квітня 1961 р. До нього у відповідні розділи були без змін включені всі норми Основ 1958 р., окремі правові норми раніше прийнятого кримінального процесуального законодавства з урахуванням слідчої та судової практики [20].

Указ Президії Верховної Ради СРСР від 06 квітня 1963 р. «Про надання права здійснення попереднього слідства органам охорони громадського порядку» надав права провадження досудового слідства органам внутрішніх справ, у складі яких були створені слідчі підрозділи. Це було зроблено «в зв'язку зі сформованою криміногенною ситуацією й переваженістю слідчого апарату органів прокуратури, з огляду на успішне проведення дізнання й великий практичний досвід провадження невідкладних слідчих дій органами внутрішніх справ». Відповідно до ст. 102 КПК (зі змінами, внесеними в 1963 р.), органи досудового слідства виглядали наступним чином: слідчі прокуратури, органи внутрішніх справ і органи державної безпеки [21]. Статтею 67 КПК 1960 р. було передбачено, що слідчий оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і «соціалістичною правосвідомістю». Необхідно відзначити, що на відміну від раніше діючого законодавства до суб'єктів, які здійснюють оцінку доказів, було віднесено не тільки суд, але й вперше слідчого та особу, яка проводить дізнання. Між тим, у реальності таке повноваження слідчого не мало відповідних гарантій, зокрема, КПК 1960 р. (первинна редакція) не передбачав право слідчого оскаржити вказівки прокурора до суду. Лише в 1966 р. у Кодексі знайшли своє закріплення додаткові гарантії процесуальної самостійності слідчого у вигляді надання йому права подати скаргу прокуророві вищого рівня з письмовим викладом своїх заперечень у разі незгоди з вказівками прокурора про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, про направлення справи для віддання обвинуваченого до суду, про закриття справи [5, с. 53]. Поряд із цим, в організаційному плані, з 1970 р. після утворення слідчого апарату в органах внутрішніх справ сформувалася і система слідчих відділень, відділів і управлінь, які були структурними підрозділами органів внутрішніх справ та здійснювали слідство у справах загального спрямування.

Варто додати, що в ст. 114 КПК 1960 р. було закріплено повноваження слідчого, зокрема: «При провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і провадження слідчих дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено отримання санкції прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення».

Шостий етап – період незалежної України (з 24 серпня 1991 року по теперішній час) – «Сучасний».

Спочатку шляхи реформування кримінального процесу було схвалено Концепцією судово-правової реформи в Україні, прийнятою Верховною Радою України від 28 квітня 1992 року [22] та закріплено в Конституції України у 1996 році [23], положення якої в подальшому стали фундаментом для законодавчого забезпечення процесуального статусу слідчого у кримінальному процесі.

Звернемо увагу на те, що 12 вересня 1991 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про правонаступництво України» [24]. У ст. 3 цього законодавчого акту було передбачено, що закони Української РСР та інші акти, ухвалені Верховною Радою Української РСР, діють на території України, оскільки вони не суперечать

законам України, ухваленим після проголошення незалежності [24]. Саме тому ведення кримінального провадження (кримінальних справ) врегулювали положення КПК України 1960 року з подальшими змінами й доповненнями.

Безумовно, головною подією на сучасному етапі становлення та розвитку інституту слідчих (органів досудового розслідування) в Україні було прийняття у 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу (КПК України), який вступив у дію 19 листопада 2012 року, де у ст. 40 законодавцем було визначено повноваження слідчого у кримінальному провадженні, а в ст. 40-1 – дізнавача [25]. Після прийняття КПК України, діяльність слідчих підрозділів, як і взагалі специфіка роботи слідчого, радикально змінилась. Це пов'язано з тим, що було змінено побудову правовідносин на стадії досудового розслідування. Відтепер слідчий, так само, як і прокурор, був віднесений до сторони обвинувачення. Дізнання стало формою досудового розслідування і здійснюється не окремими органами, а слідчими, але з деякими відмінностями у порівнянні із досудовим слідством. Слідчий став процесуально підпорядкованим прокуророві, оскільки останній здійснює процесуальне керівництво, а в адміністративному плані – керівнику органу досудового розслідування. У зв'язку з тим, що запроваджено нового суб'єкта – слідчого суддю, більшість дій слідчого, які обмежують конституційні права учасників кримінального провадження, потребують його дозволу. Рішення, дій чи бездіяльності слідчого можуть бути оскаржені до слідчого судді або суду, що призводить до покладення на

слідчого додаткових обов'язків, пов'язаних із особистою участю та наданням матеріалів для здійснення розгляду такої скарги. Тобто, фактично процесуальну самостійність слідчого було суттєво звужено за рахунок впровадження більш всеохоплюючого судового контролю, а також здійснення процесуального керівництва прокурора [5, с. 63].

Висновок. Аналіз генезису законодавства України дає змогу зробити висновок, що вперше процесуальна діяльність слідчого найбільш повно (з огляду на попередні редакції кримінального процесуального законодавства) визначилась до кінця ХХ ст., а так само, визначилося коло його повноважень і обов'язків. В різні періоди, слідчі (правоохоронці) вважалися основними учасниками виконавчої діяльності держави. До КПК України за останніх декілька років також було внесено низку істотних змін і доповнень щодо діяльності органів досудового розслідування. Тому процес становлення та розвитку слідчої діяльності не можна вважати завершеним, тим паче, що Бюро економічної безпеки по суті тільки розпочало свою діяльність, Державне бюро розслідувань завершує формуватися, органи досудового розслідування Національної поліції України, Національне антикорупційне бюро знаходяться на стадії розвитку, виробляють практики взаємодії тощо. На нашу думку, це лише підтверджує факт необхідності подальшого суттєвого вдосконалення та доведення до відповідності сучасним викликам у безпековому та криміногенному секторі норм кримінального процесуального законодавства в частині забезпечення дієвості кримінального провадження та досліджуваного нами питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицький В. С. Історія держави і права України: навч. посіб. / В. Кульчицький, Б. Тищик. К.: Атіка, 2001. 296 с.
2. Татаров О. Ю., Чернявський С. С. Досвід Грузії щодо реалізації нового кримінального процесуального законодавства в діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 390–400.
3. Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 244 с.
4. Яременко В. «Правда Руска». Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9 т. Київ, 2001. Т. 1. С. 173–178.
5. Чернобаев С. І. Повноваження слідчого під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. 242 с.
6. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. Хрестоматія з історії та права України: навч. посіб.: у 2 т. Київ, 1997. Т. 1: Із найдавніших часів до початку ХХ ст. 800 с.
7. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. / упоряд.: А. С. Чайковський та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
8. Погорецький М. А. Розшук злочинців та доказування їхньої вини за часів Руської Правди. *Право і Безпека*. 2002. № 3. С. 73–77.
9. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. Київ: Вид-во Київського ун-ту, 1968. 170 с.
10. Матвієвська Г. В. Заочне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2013. 226 с.
11. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / ред.: С. В. Ківалов та ін.. Одеса: Юрид. літ., 2004. Т. 3, кн. 1: Статут Великого князівства Литовського 1588 року. 665 с.
12. Макаренко О. В. *Звичаєве право Запорозької Січі*. URL: <http://intkonf.org/makarenko-ov-zvichaeve-pravo-zaporozkoyi-sichi/>
13. Паньонко І. Злочини та покарання Козацької доби. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права: зб. наук. Праць*. Львів, 2010. Вип. 5. С. 158–163.
14. Іващенко О. В. Історико-правові передумови виникнення та розвитку інституту інформування учасників кримінального провадження до судової реформи 1864 року: окремі аспекти. *Наук.-інформ. вісн. Івано-Франків. ун-ту права імені Короля Данила Галицького*. 2012. № 6. С. 113–119.
15. Калатур М. В. Адміністративно-правові засади організації та функціонування слідчих підрозділів правоохоронних органів: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 432 с.
16. Статут кримінального судочинства 1864 р. URL: <http://www.zakony.com.ua/juridical.html?catid=45338>.
17. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002. 20 с.
18. Татаренко В. Б. Державно-правовий процес розвитку судоустрою України у ХХ столітті. *Сер. Політологія*. 2009. Т. 110, Вип. 97. С. 118–122.
19. Литвинчук О. І. Правовий статус судового слідчого дореволюційної Росії і слідчого УРСР (порівняльно-історичний аналіз). *Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності*. 2005. № 1. С. 45–59.
20. Сірий М. Тенденції розвитку кримінального процесу України. *Адвокатура*. 2004. № 1 (9). С. 1–6.
21. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон від 28 груд. 1960 р. № 1001-05. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/page5>
22. Концепція судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квіт. 1992 р. № 2296-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>
23. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
24. Про правонаступництво України: Закон України від 12 верес. 1991 р. № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>
25. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.